

Cuprins

Prefață (VASILE CIOBANU) / 7

Introducere / 13

1. Constituirea și organizarea Partidului Național Liberal-Gheorghe Brătianu / 25

- 1.1. Partidul Național Liberal în deceniul al treilea al secolului XX; poziția față de criza dinastică și Restaurație / 25
- 1.2. Formarea Partidului Național Liberal-Gheorghe I. Brătianu / 31
- 1.3. Organizarea partidului georgist până la Congresul general din noiembrie 1931 / 41
- 1.4. Statutele PNL-Gh. Brătianu și cele ale PNL tradițional: elemente comune și deosebiri / 46

2. Evoluția organizatorică a partidului condus de Gheorghe Brătianu / 51

- 2.1. Definitivarea organizării, extindere și reorganizare. Semnificația acțiunii „Leul pentru «Mișcarea» / 51
- 2.2. Dinamica vieții interne de partid: adeziuni și disidențe / 62

3. Partidul Național Liberal-Gheorghe Brătianu – program politic și elemente de ideologie / 73

- 3.1. Elaborarea și perfecționarea programului Partidului Național Liberal-Gh. I. Brătianu / 73
- 3.2. Elemente de ideologie / 82

4. Partidul Național Liberal-Gheorghe I. Brătianu, partid de opoziție; activitatea parlamentară a deputaților georgiști / 99

- 4.1. Guvernele României și regimul lor politic în viziunea georgiștilor / 99
- 4.2. Georgiștii în fața politicii economice a guvernelor național-tărăniste / 112
- 4.3. Guvernarea liberală Gheorghe Tătărescu prin prisma PNL-Gh.I. Brătianu / 123

5. Activitatea electorală și politica de alianțe a Partidului Național Liberal-Gheorghe I. Brătianu / 135

- 5.1. Participarea georgiștilor la alegerile din anii crizei economice; raporturi cu alte partide politice / 135
- 5.2. Constituirea și activitatea „Frontului Constituțional” / 146
- 5.3. Georgiștii între problema reîntregirii liberale și activitatea electorală în cadrul „Frontului Constituțional” / 154
- 5.4. Participarea PNL-Gheorghe Brătianu la alegerile parlamentare din 1937 / 162

6. Principalele probleme ale vieții politice românești, din perspectiva georgiștilor / 171

- 6.1. Poziția georgiștilor față de monarhie / 171
- 6.2. Concepția georgiștilor asupra problemei naționale și a minorităților / 174
- 6.3. Relațiile georgiștilor cu grupările politice extremiste / 185

7. Liberalii georgiști și problemele politicii externe a României / 195

- 7.1. Partidul Național Liberal - Gheorghe Brătianu între acceptarea și critica politicii externe tradiționale a României / 195
- 7.2. Poziția georgiștilor față de alianțele cu caracter regional și de relațiile României cu U.R.S.S / 198
- 7.3. Gheorghe Brătianu împotriva revizionismului; opțiunea pentru o politică externă de neutralitate și de apărare a intereselor naționale ale României / 213

8. Reîntregirea Partidului Național Liberal / 223

- 8.1. Revenirea georgiștilor în Partidul Național Liberal / 223
- 8.2. Grupări și opinii ale foștilor georgiști după fuziunea liberală din 10 ianuarie 1938 / 226

Concluzii / 231

Anexe / 241

Bibliografie / 279

Summary / 293

Résumé / 295

Introducere

Emanciparea cercetării științifice, deschiderea arhivelor și accesul cercetătorilor la documente inedite, permit realizarea unei viziuni noi, aprofundate și extinse asupra istoriei partidelor politice din perioada interbelică. În acest context, s-a conturat provocarea pentru rescrierea istoriei liberalismului și a formațiunilor politice românești, care au dezvoltat această ideologie. Dacă despre istoria PNL s-a scris și înainte de 1989, istoria partidelor desprinse din acesta în deceniul al patrulea al secolului al XX-lea a fost mai puțin cercetată. Interesul nostru s-a canalizat în mod deosebit spre Partidul Național Liberal-Gheorghe Brătianu.

În lucrarea de față ne propunem să realizăm un studiu unitar, sistematizat și nuanțat asupra Partidului Național Liberal de sub conducerea lui Gheorghe I. Brătianu. Demersul nostru vizează perioada în care partidul a activat ca formațiune politică de sine stătătoare pe scena politică românească, 1930-1938.

Am cercetat și valorificat documente provenind de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, fondurile: familial Brătianu, Casa Regală și Direcția Generală a Poliției. Chiar dacă unele dintre documentele consultate în aceste fonduri au mai fost interpretate, le-am dat o interpretare proprie, realizând legături noi între informații. Am identificat însă și informații noi, prin intermediul cărora credem că am adus dovezi suplimentare, în favoarea unora din concluziile la care au ajuns cercetători anteriori ai problemei, sau, în unele situații, am ajuns la concluzii noi, diferite de ale altor cercetători.

Baza documentară a lucrării prezente cuprinde documente inedite, provenite din Arhivele Ministerului Justiției, fond Penal, pentru problema Gh. I. Brătianu și documente provenite de la Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Informativ, pentru problema Partidului Național Liberal. Am consultat astfel, fișe de înscriere în partidul condus de Gheorghe Brătianu, provenind în special din organizația județului Argeș¹,

¹ Potrivit unei note informative, datând din 16 februarie 1948, la Petre Gârboviceanu, din comuna Sătuc, județul R. Sărat a fost găsit un stoc din Arhiva MAI, direcția Siguranță,

procese verbale ale ședințelor de constituire a comitetelor comunale ale partidului¹, precum și un număr foarte mare de fișe personale ale foștilor membri ai PNL, mulți dintre ei, foști georgiști, aflați în detenție în anii 1947-1952².

Lucrările cu caracter memorialistic ne-au oferit informații despre cadrul general al vieții politice din perioada interbelică, despre punctele de vedere proprii ale unora dintre fruntașii partidului georgist, dar și opinii critice ale oamenilor politici români cu privire la activitatea politică a liderului georgiștilor.

O sursă importantă de informații privind ideologia promovată de Gheorghe Brătianu o constituie articolele sale, sau studiile cu caracter doctrinar și științific, analizate pe larg în lucrarea noastră: *Criza ideii de progres; Problema noilor elite și a liberalismului în România; Liberalism și democrație; La politique extérieure de la Roumanie; Cuvinte către români*. Presa centrală și locală a PNL-Gheorghe Brătianu³ ne-a permis analiza amănunțită a activității politice a organizațiilor județene și locale georgiste, a facilitat cercetarea discursurilor susținute de lider, precum și de principalii fruntași ai georgiștilor. Pentru a diminua posibilitatea unor interpretări eronate datorate subiectivismului specific informațiilor extrase din ziarele de partid, am utilizat și informații preluate din ziarele centrale ale unor partide rivale sau prietene, precum „Viitorul”, „Dreptatea” sau „Îndreptarea”.

Fiind vorba despre un partid care a activat în ultimul deceniu interbelic, activitatea lui a fost puțin abordată de istoriografia interbelică. Totuși, prin lucrarea în care analizează rezultatele obținute de partidele politice, la unele din alegerile generale din perioada interbelică, Marcel Ivan⁴, oferă câteva informații despre partidul condus de Gheorghe Brătianu.

În anii comunismului, referirile la partidul aflat în atenția noastră au fost puține până în 1980, de cele mai multe ori cuprinse în lucrări generale, privind sistemul politic din România întrebelică. În ordinea cronologică a apariției lor,

care conținea corespondența a PNL, broșuri ale partidului, liste electorale și declarații de înscriere în partid. Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Informativ, dosar 2714, vol. 26, f. 358.

¹ Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, fond Informativ, dosar 2714, vol. 28, f. 168, 169; vol. 31, f. 38.

² *Idem*, vol. 36, f. 170; vol. 38, f. 134; vol. 41, f. 72; vol. 54, f. 162; vol. 61, f. 64; Fișa personală a deținutului Gh. I. Brătianu. Arhivele Ministerului Justiției, fond Penal, dosar 10176, vol. 1, f. 16; *Gheorghe I. Brătianu în dosarele Securității. Documente*, Editura Enciclopedică, București, 2006, p. 95.

³ Ziarul central al PNL-Gheorghe Brătianu, „Mișcarea” și variantele sale locale: „Mișcarea Banatului”, „Mișcarea Mureșului”, „Mișcarea Prahovei”, „Mișcarea Noastră” etc.

⁴ Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice. 1919-1932*, Editura și tiparul Krafft&Drotleff ss, Sibiu, fa.

acestea au fost semnate de istorici ca: Al. G. Savu¹, Emilia Sonea, Gavrilă Sonea², Mihail Rusenescu și Ioan Saizu³. Chiar dacă au fost prezentate unele momente mai importante din viața partidelor, programele și unele dintre acțiunile lor politice, nu s-a realizat o analiză aprofundată a activității politice și a ideologiei georgiștilor. Câteva dintre studiile publicate în reviste de specialitate înainte de 1980, care au analizat diferite aspecte din activitatea politică a partidelor, făcând referire și la partidul condus de Gheorghe Brătianu, au fost semnate de Ioan Scurtu⁴, Florea Nedelcu⁵ sau Lucian Boia⁶.

După 1980, numărul studiilor care abordează problematica PNL-Gheorghe Brătianu sau activitatea politică și științifică a președintelui georgiștilor sporește. Din prima categorie fac parte lucrări cu caracter general, semnate de Ion Bitoleanu⁷ și Florea Nedelcu⁸. Autorii amintiți oferă informații diverse, unele dintre ele deosebit de utile, despre partidul condus de Gheorghe Brătianu, dar, la nivelul interpretării, se mențin în limitele impuse de ideologia P.C.R.

Acestora, li se adaugă seria de articole care introduc în circuitul științific o serie de documente, scrisori primite/ trimise de diferite personalități politice și culturale de/lui Gheorghe Brătianu, sau comentarii asupra unor lucrări ale renumitului istoric. Din această categorie, cităm lucrarea lui Gheorghe Buzatu și Claudiu Secașiu⁹, precum și lucrările semnate de Lucian Năstasă¹⁰. În a doua categorie pot fi incluse lucrări care analizează opera științifică și personalitatea lui Gheorghe Brătianu. Trebuie semnalate lucrările datorate lui Pompiliu

¹ Al. G. Savu, *Sistemul partidelor politice din România. 1919-1940*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

² Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României 1933-1938*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978.

³ Mihail Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România 1922- 1928*, Editura Politică, București, 1979.

⁴ Ioan Scurtu, „Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1937”, în *Studii. Revista de Istorie*, 1967, tom 20, nr. 1, pp. 145-161.

⁵ Florea Nedelcu, „Contradicții și reorientări în evoluția PNL (1930-1931)”, în *Revista de Istorie*, 1976/ 12 .

⁶ Lucian Boia, „Gheorghe I. Brătianu (1898-1953)”, în *Studii și Articole de Istorie*, XXXVII, 1978.

⁷ Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne 1922-1926*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

⁸ Florea Nedelcu, *De la Restaurație la Dictatura Regală*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981.

⁹ Gh. Buzatu, Claudiu Secașiu, „Din arhiva istorică a României contemporane (II)”, în „*Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» Iași*, XXIII, 1986, vol. II.

¹⁰ Lucian Năstasă, „Din arhiva Universității Mihăilene din Iași, (III)”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» Iași*, XXII, 1985/ 2; *Idem*, „Istoria social în polemica dintre Șt. Zeletin și Gh. I. Brătianu”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol» Iași*, XXIII, 1986/2.

Teodor¹, Ion Agrigoroaiei², *sau studiul introductiv la lucrarea lui Gh.I Brătianu: O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, semnat de Stelian Brezeanu³.

O lucrare complexă, adevărată „micromonografie”, care oferă informații despre biografia, activitatea științifică și politică desfășurată de șeful georgiștilor este studiul introductiv la lucrarea *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*⁴, studiu regăsit și în lucrarea lui Valeriu Râpeanu, *Cultură și istorie*⁵. Acesta oferă detalii despre scopurile partidului, despre calitatea aderenților noului partid, despre rezultatele obținute în alegeri, încearcă o clasificare doctrinară, prezintă alianțele sale politice, prezintă câteva din preocupările de politică externă ale șefului de partid, concomitent cu o analiză aprofundată a operei științifice a istoricului.

Seria lucrărilor elaborate de istoriografia anterioară anului 1989, care abordează și problema partidului condus de Gheorghe Brătianu se încheie cu lucrarea omagială, intitulată *Confluente istoriografice românești și europene. Gh. I. Brătianu*, apărută la Iași, în 1988, sub îngrijirea lui Victor Spinei⁶. Este opera cea mai consistentă, consacrată istoricului și omului politic Gh. I. Brătianu. Ea cuprinde evocări ale unor personalități culturale care l-au cunoscut, dar și evocări ale foștilor săi studenți, un studiu semnat de Victor Spinei, precum și două colecții de documente, întocmite și comentate de istoricul citat și de Gheorghe Buzatu. Studiul semnat de Victor Spinei valorifică un material documentar deosebit de bogat, oferind multe detalii despre activitatea partidului condus de Gheorghe Brătianu, despre programul acestuia, despre pozițiile georgiștilor față de diferite aspecte ale vieții politice, despre relațiile șefului de partid cu regele Carol al II-lea, cu alți oameni politici și cu alte partide politice.

În perioada 1990-2012, istoriografia românească s-a îmbogățit substanțial. Problematika PNL-Gheorghe Brătianu și a activității politice desfășurate de Gh. Brătianu după dispariția formațiunii politice georgiste a fost abordată într-un număr relativ mare de studii apărute în reviste de specialitate sau în volume colective. Semnalăm, aleatoriu, studiile referitoare la activitatea politică desfăș-

¹ Pompiliu Teodor, „Gheorghe I. Brătianu – istoricul. I. Dimensiunea operei”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»* Iași, 1983.

² Ion Agrigoroaiei, „Gheorghe I. Brătianu. În apărarea drepturilor naționale ale poporului român”, în Ion Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, (coordonatori), *Români în istoria universală*, vol. III/1, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, 1988.

³ Stelian Brezeanu, „G.I. Brătianu și istoria medievală”, studiu introductiv, în G. I. Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.

⁴ Valeriu Râpeanu, „Gheorghe I. Brătianu. Studiu introductiv”, în Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Editura Eminescu, București, 1980.

⁵ Râpeanu, Valeriu, *Cultură și istorie*, vol. II, Editura Cartea Românească, București, 1981.

⁶ Victor Spinei, (coordonator), *Confluente istoriografice românești și europene. Gheorghe I. Brătianu*, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, 1988.

șurată de Gheorghe Brătianu, publicate de Șerban Papacostea¹, Pompiliu Teodor² sau de Pompiliu Teodor și Radu Mârza³.

Sunt, de asemenea, semnificative, articolele apărute sub semnătura lui Petre Otu⁴, precum și cele datorate lui Aurel Pentelescu⁵. Seria acestor lucrări este completată cu volumul semnat de cei doi autori, Petre Otu și Aurel Pentelescu, intitulat *Gheorghe I. Brătianu. Istorie și politică politică*⁶ și volumul *În fața istoriei. Gheorghe I. Brătianu 1898-1953*, apărut sub semnătura lui Aurel Pentelescu⁷. Cei doi autori aduc în spațiul cercetării surse istorice noi, provenite din fonduri arhivistice puse de curând la dispoziția cercetătorilor. Surse inedite despre ultima parte a activității și vieții lui Gheorghe Brătianu sunt puse la dispoziția cercetătorului și în volumul de documente publicat în 2006, sub egida Consiliului Național Pentru Studierea Arhivelor Securității, *Gheorghe I. Brătianu în dosarele securității. Documente*⁸.

Alte informații despre PNL-Gheorghe Brătianu sunt cuprinse în lucrări de istorie contemporană, cu caracter general, apărute după 1990. Din această categorie, de un real folos, ne-au fost lucrări, precum cele semnate de Ion Andreescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu,⁹ sau sintezele publicate sub semnătura lui Keith Hitchins¹⁰, Florin Constantiniu¹, Ioan Scurtu și Ion Bulei²,

¹ Șerban Papacostea, „Gh. I. Brătianu, evocare”, în *Revista de Istorie*, nr. 1-2/ 1991; *Idem*, „Gh. I. Brătianu: istoricul și omul politic”, în *Revista de Istorie*, nr. 1-2/1993.

² Pompiliu Teodor, „Gh. I. Brătianu, istoric al relațiilor internaționale”, în *Revista de Istorie*, nr. 1-2 / 1993.

³ Pompiliu Teodor, Radu Mârza, (coordonatori), *Incursiuni în opera istorică a lui Gheorghe I. Brătianu*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 1999.

⁴ Petre Otu, „Gh. I. Brătianu și exigențele situației geo-politice a României”, în *Dosarele Istoriei*, 2000, nr. 6; *Idem*, „Gh. I. Brătianu – un istoric printre politicieni”, în *Dosarele Istoriei*, 2001, nr. 1; *Idem*, „Gheorghe I. Brătianu și «Biroul Păcii»”, în *Dosarele Istoriei*, 2003, nr. 4.

⁵ Aurel Pentelescu, „Destinul tragic al unui mare savant”, în *DI*, 2003, nr. 4; *Idem*, „Zona Mării Negre în viziunea lui Gheorghe Brătianu”, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 5-6, (45-46), 1997.

⁶ Petre Otu, Aurel Pentelescu, *Gheorghe I. Brătianu. Istorie și politică*, Editura Corint, București, 2003.

⁷ Aurel Pentelescu, *În fața istoriei Gheorghe I. Brătianu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003.

⁸ *Gheorghe I. Brătianu în dosarele Securității. Documente. Perioada domiciliului obligatoriu. Arestarea. Detenția. Moartea (1947-1953)*, editori Pentelescu Aurel, Țăranu Liviu, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Editura Enciclopedică, București, 2006.

⁹ Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Partidele politice din România. (1862-1994)*, *Enciclopedie*, Editura Mediaprint, Oradea, 1995.

¹⁰ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, traducere de George G. Potra și Delia Răzdolescu, Editura Humanitas, București, 1998.